

บทที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แก้ว (glass)

แก้วเป็นวัสดุที่ใช้งานแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากแก้วเป็นวัสดุมีความโปร่งใสและมีความคงทนต่อสารเคมีเหมาะกับการใช้งานประเภทต่างๆ ความใสของแก้วเกิดจากการที่แก้วเป็นของแข็งที่ไม่เป็นผลึก เนื่องจากในกระบวนการหลอมแก้วแล้วทำให้เย็นตัวลงอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะตกผลึก แก้วสามารถเตรียมได้หลายวิธี ในระหว่างการหลอมวัตถุดิบ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี และโครงสร้าง จะทำให้เกิดฟองอากาศ ที่ต้องกำจัดออกไป โดยในผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่ต้องการการขึ้นรูปทรงที่เฉพาะ จะมีการใช้กระบวนการทางความร้อนเข้าช่วย เพื่อกำจัดความเค้น (Stress) ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเย็นตัวลงอย่างรวดเร็ว แก้วสามารถแบ่งได้หลายแบบ เช่น แบ่งตามกรรมวิธีการผลิต แบ่งตามองค์ประกอบทางเคมี หรือลักษณะการใช้งาน โดยส่วนใหญ่แบ่งตามองค์ประกอบทางเคมีได้ดังนี้

2.1.1 แก้วโซดาไลม์

แก้วโซดาไลม์ (Soda - lime glasses) เป็นแก้วที่มีองค์ประกอบหลักคือ ททราย (71-75% โดยน้ำหนัก) โซเดียมออกไซด์ (Na_2O) ได้จากโซดาแอสหรือโซเดียมคาร์บอเนตปริมาณ 12-16% โดยน้ำหนัก) และแคลเซียมออกไซด์ อยู่ในปริมาณค่อนข้างมาก ซึ่งอาจมีการเติมวัตถุดิบอื่นเข้าไปเพื่อเพิ่มสมบัติที่เฉพาะ เช่น สารให้สี ในบางครั้งอาจมีการแทนแคลเซียมด้วยแมกนีเซียมโดยใช้โดโลไมต์แทนหินปูน หรือแทนที่โซเดียมด้วยโปแทสเซียม

แก้วโซดาไลม์มีราคาถูก หลอมง่ายใช้ทำขวดน้ำและบรรจุภัณฑ์ต่างๆ ทั้งชนิดใสและมีสี และใช้ทำกระจกแผ่น กระจกหน้าต่าง ซึ่งสามารถนำไปทำกระจกันภัยหรือที่เรียกว่า Safety Glass กระจกกันกระสุนหรือเรียกว่า Bullet Proof Glass ปริมาณของแอลคาไลด์ที่สูงมากในแก้ว ทำให้จุดหลอมเหลวของแก้วลดต่ำลง แต่จะเพิ่มค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อน (thermal expansion coefficient, α) ขึ้นประมาณ 20 เท่า จาก $\sim 0.5 \times 10^{-6} / ^\circ\text{C}$ ถึง $9 \times 10^{-6} / ^\circ\text{C}$ ซึ่งแก้วโซดาไลม์เป็นแก้วชนิด soft glass (แก้วที่มีค่า α ต่ำกว่า $6 \times 10^{-6} / ^\circ\text{C}$ จะเรียกว่า hard glass) เพราะมีค่า thermal expansion สูง ความต้านทานต่ออุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันย่อมมีค่าน้อย⁽¹⁾

แก้วประเภทนี้มีความแข็งแรงและทนทานต่อการใช้งานทั่วๆ ไป แต่ความทนทานต่อสภาพกรด-ด่างนั้นยังไม่ดีนัก ถ้านำแก้วนี้ไปบรรจุสารที่มีความเป็นกรดมากเกินไป สารเหล่านี้จะทำ

ปฏิกิริยากับแก้ว โดยจะเกิดการแลกเปลี่ยนไฮโดรเจนไอออน (H^+) ในกรด กับแอลคาไลน์-ไอออนในแก้วที่บริเวณผิวสัมผัส ปฏิกิริยานี้ทำให้เกิดการละลายของแก้ว ซึ่งจะปรากฏเป็นรอยฝ้า ที่บริเวณนั้นๆ ในกรณีที่สารซึ่งสัมผัสกับแก้วมีความเป็นด่างสูง ไฮดรอกไซด์ไอออน (OH^-) ในสารจะทำลายโครงสร้างของซิลิกาในแก้ว และทำให้แก้วเกิดการละลายอย่างรุนแรงในบริเวณที่สารสัมผัสกับแก้ว จะมีฟิล์มสีขาวปรากฏบนผิวแก้ว^[2]

2.1.2 แก้วบอโรซิลิเกต

บอโรซิลิเกต (Borosilicate glass) เป็นแก้วอีกชนิดหนึ่งที่มีส่วนผสมของโบรอนออกไซด์อย่างน้อย 5 % ซึ่งโบรอนออกไซด์ทำให้แก้วสามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงความร้อนและทนต่อการกัดกร่อนพวกสารเคมีได้ดี ดังนั้นแก้วชนิดนี้จึงนิยมใช้ผลิตอุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการ เนื่องจากมีอัตราการขยายตัวทางความร้อนที่ต่ำ สามารถนำมาใช้ทำกล้องโทรทรรศน์ กล้องทางไกลหรือเลนส์ที่มีความแม่นยำสูง ซึ่งผิวหน้าของเลนส์จะเรียบมากสำหรับการมองภาพที่ชัดเจน ข้อดีของแก้วบอโรซิลิเกตได้แก่สามารถต้านทานการกัดกร่อนได้ดี ผิวเรียบ ไม่มีรูพรุนบริเวณผิว โปร่งใส เจือต่อปฏิกิริยา (no catalytic effect) และไม่เป็นพิษกับสิ่งแวดล้อม

2.1.3 แก้วตะกั่ว

แก้วตะกั่ว (Lead glass) เป็นแก้วที่มีซิลิกาประมาณร้อยละ 54-65 โดยมวล ซึ่งเป็นปริมาณที่น้อยกว่าแก้วโซดาไลม์ รวมทั้งมีออกไซด์ของตะกั่วกับโพแทสเซียมอยู่มากกว่าร้อยละ 24 โดยน้ำหนัก เป็นแก้วที่มีดัชนีหักเหสูงกว่าแก้วชนิดอื่น ทำให้มีประกายแวววาวสวยงาม และสามารถแกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ ได้ ใช้ทำเครื่องแก้วที่มีราคาแพง

2.1.4 แก้วโอปอล

แก้วโอปอล (Opal glass) เป็นแก้วที่มีการเติมสารบางตัว เช่น โซเดียมฟลูออไรด์ หรือแคลเซียมฟลูออไรด์ ทำให้มีการตกผลึก หรือการแยกเฟสขึ้นในเนื้อแก้ว ทำให้แก้วชนิดนี้มีความขุ่นหรือโปร่งแสง ความขุ่นของแก้วโอปอลจากการแยกเฟส จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่างได้แก่ ค่าดัชนีการหักเหของแก้วทั้งสองเฟส ถ้าขุ่นมากดัชนีการหักเหก็จะมากด้วย ปริมาณการแยกเฟส ถ้าปริมาณมากแก้วก็จะขุ่นมากและขนาดและการกระจายของเฟสน้อย ถ้าขนาดและปริมาณการกระจายตัวสูง แก้วก็จะขุ่นมาก

2.1.5 แก้วอลูมิเนียมซิลิเกต

แก้วอลูมิเนียมซิลิเกต (Alumino silicate glass) มีอลูมินาและซิลิกาเป็นส่วนผสมหลัก มีค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวความร้อนต่ำ และมีจุดอ่อนตัวของแก้ว (Softening point) สูง พอที่จะป้องกันการเสียรูปทรงเมื่อทำการอบ เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้แก่ผลิตภัณฑ์

2.1.6 แก้วอัลคาไลน์เอิร์ท อลูมิเนียมซิลิเกต

แก้วอัลคาไลน์เอิร์ทอะลูมิเนียมซิลิเกต (alkaline earth alumino silicate) มีส่วนผสมของออกไซด์ในกลุ่ม อัลคาไลน์เอิร์ท เช่นเดียวกับโซดาไลม์ เช่น แคลเซียมออกไซด์ (CaO) และแบเรียมออกไซด์ (BaO) ทำให้ค่าดัชนีหักเหของแสงใกล้เคียงกับแก้วตะกั่ว แต่ผลิตง่ายกว่า และมีความทนทานต่อสารที่มีความเป็นกรด-ด่างมากกว่าแก้วตะกั่วเล็กน้อย

2.1.7 กลาสเซรามิก

กลาสเซรามิก (glass ceramics) เป็นแก้วที่ผสมผสานแก้วและผลึกเซรามิกเข้าด้วยกัน โดยการควบคุมส่วนผสมและกระบวนการตกผลึกในแก้ว การผลิตกลาสเซรามิก นั้นใช้วิธีหลอมและขึ้นรูปเช่นเดียวกับการทำแก้วทั่วไป แต่ต้องเพิ่มกระบวนการทางความร้อนเพื่อให้เกิดผลึกที่มีขนาดเล็ก มีการกระจายตัวมีขนาดสม่ำเสมอ ต้องมีปริมาณผลึกมากกว่า 50% โดยปริมาตร โดยต้องควบคุมชนิดของโครงสร้างผลึก การจัดเรียงตัวของผลึก ขนาดของผลึก และส่วนผสมของแก้วที่เหลืออยู่ (residual-glassy phase) การผลิตวัสดุกลาสเซรามิกนี้ในขั้นตอนแรกจะทำการหลอมแก้วที่อุณหภูมิสูงโดยใช้วัตถุดิบที่มีองค์ประกอบทางเคมีที่เหมาะสม แก้วที่ได้มีลักษณะใสและเป็นวัสดุอสัณฐาน (amorphous) จากนั้นนำแก้วที่ได้ไปผ่านกระบวนการควบคุมการให้ความร้อน ซึ่งแก้วจะมีการตกผลึกเซรามิกออกมาโดยผ่านกระบวนการเกิดนิวเคลียส (nucleation) ซึ่งมีลักษณะการเกิดได้สองแบบแรกเป็นการเกิดนิวเคลียสโดยการเกาะของกลุ่มอะตอมภายในเนื้อแก้วโดยปราศจากตัวช่วยเรียกว่า homogeneous nucleation และแบบที่สองเรียกว่า heterogeneous nucleation เป็นการเกิดนิวเคลียสโดยที่มีตัวช่วยลดพลังงานพื้นผิวเช่น ฟองอากาศภายในเนื้อแก้วหรือตัวช่วยการเกิดนิวเคลียส (nucleating agent) เช่นไทเทเนียมไดออกไซด์ ฟอสฟอรัสเพนตะออกไซด์และแคลเซียมฟลูออไรด์ กลาสเซรามิกโดยทั่วไปนั้นกระบวนการเกิดนิวเคลียสจะเกิดแบบ heterogeneous nucleation โดยอาจจะเกิดการแยกวัฏภาคภายในเนื้อแก้ว (glass-in-glass phase separation) หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบแก้วในบริเวณใกล้เคียงกันที่เรียกว่า Spinodal decomposition หลังจากขั้นตอนการเกิดนิวเคลียสแล้วนั้นก็จะเป็นการเติบโตของผลึก (growth) บนนิวเคลียส โดยที่ขนาดและประเภทของผลึกจะถูกควบคุมโดยกระบวนการให้ความร้อนซึ่งประกอบไปด้วยอุณหภูมิ เวลา และอัตราเร็วในการให้ความร้อนและการเย็นตัวกับ

ขึ้นงานเพื่อเปลี่ยนจากวัสดุแก้วให้เป็นกลาสเซรามิก หลังจากการกำหนดสมบัติของกลาสเซรามิก โดยผ่านกระบวนการทางความร้อน กลาสเซรามิกจะมีความแข็งแรง ทนทานต่อสารเคมี และทนต่อการเปลี่ยนแปลงความร้อนอย่างฉับพลันได้ดีกว่าแก้วทั่วไป ผลิตภัณฑ์กลาสเซรามิกที่ใช้เป็นภาชนะบนโต๊ะอาหารซึ่งมีความทนทานต่อสารเคมี และมีความแข็งแรงมาก ได้แก่ ไพโรเซอรัม (pyroceram) ซึ่งมีอยู่ 2 ชนิด ชนิดแรก เป็นกลาสเซรามิกที่ประกอบด้วยผลึก 2 ชนิด คือ เนเฟลีน (nepheline) และเซลเซียส (celsian) ชนิดที่สองประกอบด้วยผลึกของคริสโตบาไลต์ (crystalite) และโปตัสเซียมฟลูออริชเตอไรต์ (potassium fluorichterite) ซึ่งมีโครงสร้างทางเคมีเป็น สายโซ่ซิลิเกต (chain silicate) และมีโครงสร้างจุลภาคแบบรูปเข็ม (acicular) หรือแท่ง (rod-like) ที่เกาะลึกลับกันซับซ้อน จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้มีความแข็งแรงและแข็งแกร่งมาก ค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวเมื่อร้อนของกลาสเซรามิก 2 ชนิดนี้มีค่าสูงประมาณ $95 \times 10^{-7} / ^\circ\text{C}$ และ $11.5 \times 10^{-7} / ^\circ\text{C}$ ตามลำดับ จึงทำให้สามารถเลือกแก้วที่มีค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวเมื่อร้อนต่ำกว่ามาเคลือบที่ผิวเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผลิตภัณฑ์ได้ง่าย

ข้อด้อยของภาชนะบนโต๊ะอาหารที่ทำจากกลาสเซรามิก มีราคาค่อนข้างแพง เนื่องจากต้องผ่านขั้นตอนการผลิตมากกว่าแก้วชนิดอื่น เช่น ต้องควบคุมกระบวนการความร้อนให้เกิดผลึกหลังการขึ้นรูป และต้องเคลือบผิวให้เงางาม นอกจากนี้อัตราการเสียหายขณะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ นั้นก็มีมาก โดยเฉพาะการบิดเบี้ยวในขณะทำ การควบคุมให้เกิดผลึก ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องเพิ่มขึ้นส่วน สำหรับรองรับผลิตภัณฑ์ขณะผ่านกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ด้วย จึงทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์กลาสเซรามิกจะมีความแข็งแรงและทนทานกว่าผลิตภัณฑ์จากแก้วโซดาไลม์ และแก้วโพลลามาก

ลักษณะเด่นของวัสดุกลาสเซรามิกคือ มีขนาดของผลึกเซรามิกที่เล็กและสม่ำเสมอกระจายตัวอยู่ในเมทริกซ์ที่เป็นแก้ว เป็นวัสดุที่ปราศจากรูพรุนซึ่งทำให้มีสมบัติเชิงกลเช่นทนต่อแรงกระแทกและแรงอัดได้ดีกว่าเซรามิกและแก้วเดี่ยวๆ นอกจากนี้กลาสเซรามิกยังมีสมบัติอื่นๆที่ดีอีกด้วย เช่นทนต่อการกร่อนทางเคมี มีสมบัติเป็นฉนวนไฟฟ้าที่ดีในสภาวะความต่างศักย์สูง มีการขยายตัวทางความร้อนที่ต่ำ มีความสามารถในการนำความร้อนที่ดี หรือในบางประเภทมีการตอบสนองต่อกระบวนการทางชีวภาพ ในส่วนของวัสดุติบเองก็สามารถใช้สารเคมีที่มีราคาถูก กระบวนการผลิตและขึ้นรูปก็ไม่ซับซ้อนมากเท่ากับการผลิตเซรามิกโดยทั่วไปเนื่องจากสามารถขึ้นรูปได้หลากหลายลักษณะโดยใช้เทคโนโลยีแก้วเช่น การเป่า การเคลือบแม่พิมพ์ การรีด การดึง ซึ่งเป็นกระบวนการอุตสาหกรรมที่รวดเร็วและต่อเนื่อง ในปัจจุบันโดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และกลุ่มสหภาพยุโรป มีการนำวัสดุกลาสเซรามิกมาประยุกต์ใช้ในงานหลากหลายด้านเช่น ภาชนะทนความร้อน แผ่นรองให้ความร้อนของเตาหุงต้ม วัสดุทางการแพทย์

เช่น พันเทียม กระดูเทียมซึ่งมีการปรับปรุงสมบัติให้เข้ากับร่างกายได้ การนำมาใช้ในวงจรไฟฟ้า เช่น ฉนวน และแผ่นรองวงจรไฟฟ้า เป็นต้น

สมบัติของกลาสเซรามิกขึ้นอยู่กับโครงสร้างจุลภาคและองค์ประกอบของเฟสซึ่งได้รับการพัฒนามาแล้วในระหว่างผ่านกระบวนการผลิต ความสามารถในการควบคุมตัวแปรสองตัวดังกล่าวขึ้นอยู่กับ ระบบการทำ Heat treatment ที่ผ่านมา สมบัติบางอย่างเช่น ค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนขึ้นอยู่กับธรรมชาติและปริมาณของเฟสที่ได้รับการปรับปรุงหลังจากกระบวนการ Heat treatment^[2] กลาสเซรามิกดั้งเดิมเริ่มจากการทำ Heat treatment สองขั้นตอน ได้แก่ การเกิดนิวเคลียสและการเติบโตของผลึก ถึงแม้ว่าวิธีนี้จะเป็วิธีที่แพร่หลายแต่ก็มีข้อเสียหลายอย่าง ได้แก่ กระบวนการให้ความร้อนยากมากและมีราคาค่อนข้างแพง และอนุภาคบางตัวเคลื่อนที่ช้าทำให้จำเป็นต้องเติมตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalysts) เช่น TiO_2 Cr_2O_3 ในการกระตุ้นให้เกิดผลึก^[3,4]

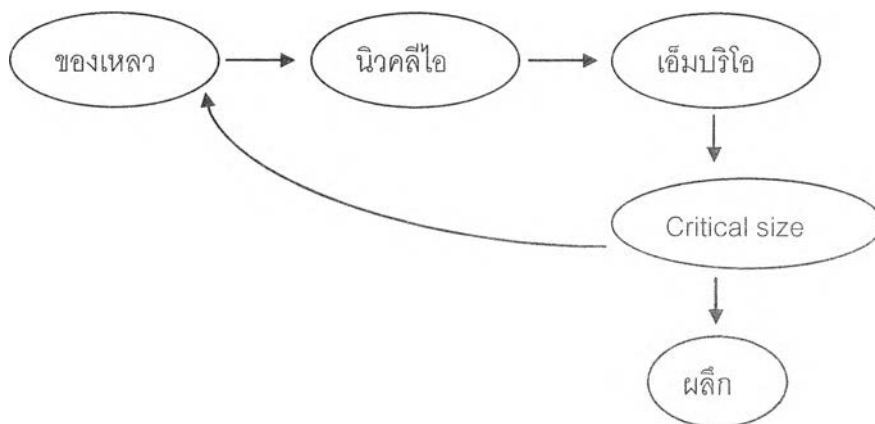
กลาสเซรามิกที่รู้จักกันดีที่สุดคือ คอร์ดีเรียไรต์ (Cordierite, $2MgO \cdot 2Al_2O_3 \cdot SiO_2$) และสปอดูมีน (Spodumene, $Li_2O \cdot Al_2O_3 \cdot 4SiO_2$) ซึ่งมีสัมประสิทธิ์การขยายตัวเมื่อได้รับความร้อนต่ำมากจนเกือบเป็นศูนย์หรือเกือบไม่ขยายตัวเลย จึงทนต่อการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโดยฉับพลัน (thermal shock) ได้ดี จึงถูกนำมาผลิตเป็น วัสดุที่ต้องสัมผัสกับความร้อน เช่น ภาชนะหุงต้มอาหาร กระจกเตาอบ ประตูกันไฟ (fire doors) กลาสเซรามิกมีความแข็งแรงสูงกว่าแก้วทั่วไป จึงมีการนำมาใช้เป็นวัสดุตกแต่งอาคาร วัสดุทันตกรรม กระดูเทียม กลาสเซรามิกจำพวกไมก้าที่ผสมฟลูออรีน (fluorine-containing mica) สามารถนำมาเจาะตกแต่งได้โดยไม่แตกหักเสียหาย นอกจากนั้นแล้ว กลาสเซรามิกยังสามารถนำไปใช้งานด้านอื่นๆ อีกมากมาย เช่น กระจกป้องกันคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (electromagnetic windows) อุปกรณ์เก็บข้อมูล อุปกรณ์ที่ใช้ทางด้านแสง วัสดุทนไฟ รวมถึงผิวเคลือบที่ทนต่อการกัดกร่อน (corrosion-resistant coating)

2.2 การเกิดนิวเคลียส

การเปลี่ยนแปลงจากของเหลวเป็นของแข็งเกิดขึ้นได้โดยการกำเนิดนิวเคลียสที่เป็นของแข็งขึ้นมาก่อน จากกลุ่มของเหลวที่ถ่ายเทพลังงานออกไปหลายๆ กลุ่มทำให้นิวเคลียสมีขนาดโตขึ้นจนเป็นผลึกและเกรนในที่สุดเมื่อสิ้นสุดการแข็งตัว โดยกลไกการเกิดนิวเคลียสมีสองแบบ ได้แก่

2.2.1 กลไกการเกิดนิวเคลียสแบบเอกพันธ์^[5]

กลไกการเกิดนิวเคลียสแบบเอกพันธ์ (Homogeneous nucleation) เป็นกลไกที่เกิดขึ้นจากของเหลวหรือโลหะบริสุทธิ์ที่ต่ำกว่าอุณหภูมิจุดเยือกแข็งสมดุล (Equilibrium Freezing Temperature) ของของเหลวนั้นๆ จุดเล็กๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการแข็งตัวจะถูกเรียกว่า นิวคลีไอ ซึ่งจะเกิดจากการเคลื่อนตัวช้าๆ ของอะตอมในของเหลว ทำให้เกิดพันธะระหว่างกันจนมีเสถียรภาพ เรียกขนาดที่เกิดขึ้นว่า ขนาดวิกฤต (Critical size) ดังรูปที่ 2.2 ซึ่งสามารถเจริญเติบโตไปเป็นนิวเคลียส และเป็นผลึกต่อไป ส่วนขนาดของนิวคลีไอที่มีขนาดเล็กกว่าขนาดวิกฤตจะเรียกว่า เอ็มบริโอ (Embryo) ซึ่งมีความไม่เสถียรสูงสามารถละลายกลับไปเป็นของเหลวได้

รูปที่ 2.1 แผนภูมิแสดงการเกิดผลึก

โดยพลังงานที่เกี่ยวข้องกับกลไกในการเกิดนิวเคลียสแบบเอกพันธ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงของพลังงาน 3 ชนิดคือ

(1) พลังงานอิสระเชิงปริมาตร (Volume or Bulk Free Energy, ΔG_v) ซึ่งพลังงานส่วนนี้จะออกมาเมื่อมีการแข็งตัวของของเหลว ซึ่งมีค่าเป็นลบ

$$\text{Bulk Free Energy} = -4/3\pi r^3 \times \Delta G_v \quad (2.1)$$

เมื่อ

ΔG_v = การเปลี่ยนแปลงพลังงานอิสระระหว่างของเหลวและของแข็งต่อหนึ่งหน่วยปริมาตร

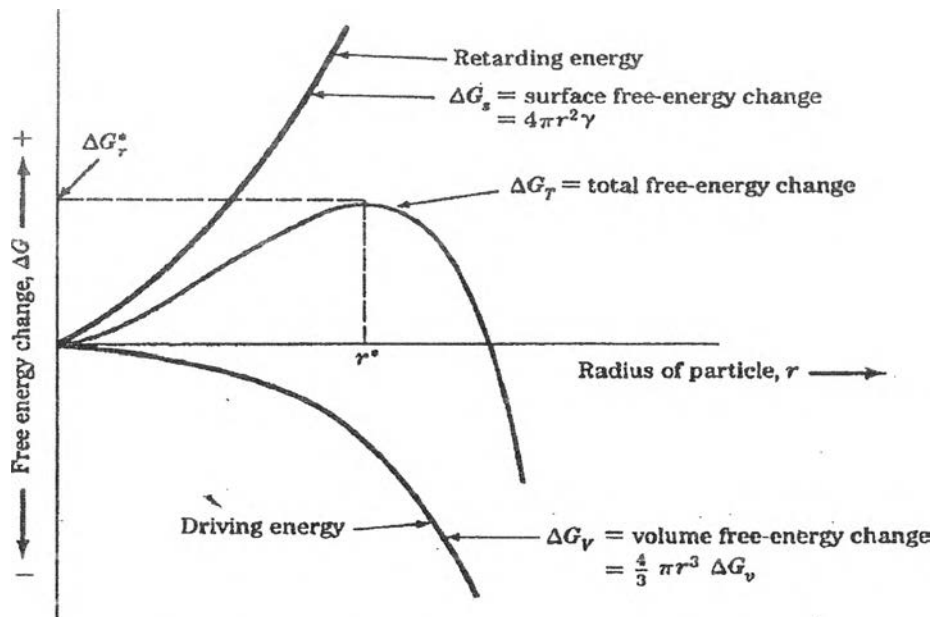
(2) พลังงานอิสระเชิงพื้นผิว (Surface Free Energy, ΔG_s) คือ พลังงานอิสระระหว่างผิวของนิวเคลียสกับของเหลวที่ล้อมรอบนิวเคลียส พลังงานจำนวนนี้ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้อะตอมบริเวณผิวของนิวเคลียสสลายตัวกลับไปหลอมเหลวใหม่ ดังนั้นพลังงานนี้จึงจะมีค่าเป็นบวก เพราะพลังงานงานนี้จะมีค่ามากกว่าพลังงานอิสระของของเหลว

$$\begin{aligned} \text{Surface Free Energy, } \Delta G_s &= \text{พื้นที่ผิวของรูปทรงกลมรัศมี } r \times \gamma \\ &= 4/3\pi r^2 \times \gamma \end{aligned} \quad (2.2)$$

เมื่อ γ = พลังงานอิสระเชิงพื้นผิว

(3) พลังงานที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงปริมาตรจากสภาพหลอมเหลวมาเป็นของแข็ง แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของปริมาตรน้อยมาก(จึงไม่นำมาพิจารณา) เพราะฉะนั้น ผลรวมของพลังงานอิสระทั้งหมด (ΔG_T) จะมีค่าเท่ากับ

$$\Delta G_T = 4/3\pi r^2 \times \gamma + (-4/3\pi r^3 \times \Delta G_v) \quad (2.3)$$

รูปที่ 2.2 พลังงานอิสระที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในระหว่างการเกิดนิวเคลียส [5]

ระบบสามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตัวเองตามธรรมชาติ (Spontaneously) จากสถานะที่มีพลังงานสูงไปต่ำ ดังรูปที่ 2.3 ในการทำให้ของเหลวบริสุทธิ์แข็งตัวนั้น ถ้าอนุภาคของแข็งมีขนาดเล็กกว่าขนาดวิกฤต (Critical Size) พลังงานของระบบจะลดต่ำลง ทำให้เอ็มบริโอไม่มีเสถียรภาพ

และสลายตัวหลอมเหลวได้อีก แต่ถ้าขนาดของอนุภาคของแข็งมีขนาดใหญ่มันก็จะโตขึ้น และกลายเป็นผลึก

ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดวิกฤตของนิวเคลียส พลังงานอิสระเชิงพื้นผิว และพลังงานอิสระเชิงปริมาตร สามารถหาได้โดยการหาอนุพันธ์ของสมการที่ 2.3 ซึ่งจะทำให้สามารถหาค่าขนาดวิกฤตของอนุภาคได้

$$d(\Delta G_T / dr) = 12/3\pi r^{*2} \times \Delta G_V + 8\pi r^* \gamma = 0 \quad (2.4)$$

$$r^* = -(2\gamma / \Delta G_V) \quad (2.5)$$

เมื่อ

$$\Delta G_V = \text{ค่าพลังงานอิสระรวมที่เปลี่ยนแปลง}$$

$$r = \text{รัศมีเอ็มบริโอหรือนิวเคลียส}$$

ค่า r^* คือ ค่ารัศมีวิกฤต (Critical Radius) ของนิวเคลียส กล่าวคือ ถ้านิวเคลียสที่เกิดขึ้นมีค่าน้อยกว่า r^* นิวเคลียสที่เกิดขึ้นจะไม่เสถียร จะสลายตัว และละลายกลับไปในของเหลว

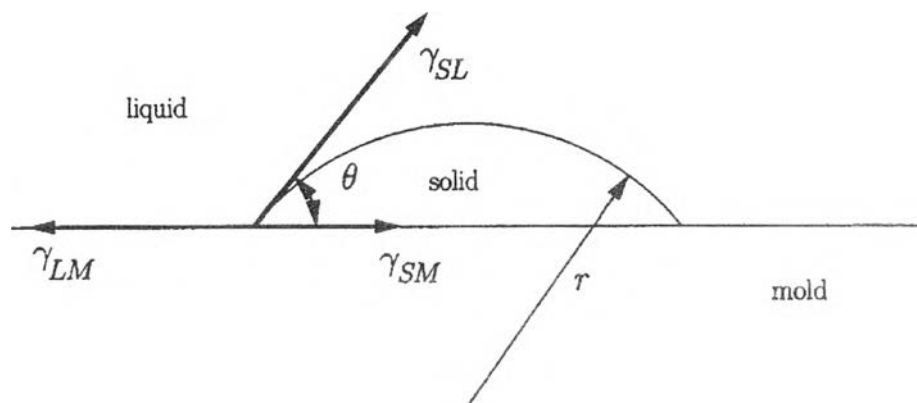
แต่ถ้า r มากกว่าแสดงว่า นิวเคลียสมีเสถียรภาพสามารถคงสภาพเป็นนิวเคลียสอยู่ได้ จากรูปที่ 2.3 แสดงให้เห็นว่า เมื่อ $r > r^*$ ค่าพลังงานอิสระรวมที่เปลี่ยนแปลง (Net Free Energy, ΔG_T) เริ่มมีค่าลดลงจนเป็นศูนย์ ในช่วงนี้นิวเคลียสจะมีเสถียรภาพ แต่เมื่อค่า Net Free Energy มีค่าเป็นลบแสดงว่าการถ่ายเทพลังงานอิสระเชิงปริมาตรมีค่ามากขึ้น นั่นคือ นิวเคลียสเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น และเป็นผลึกต่อไป

2.2.2 กลไกการเกิดนิวเคลียสแบบวิวิธพันธ์

กลไกการเกิดนิวเคลียสแบบวิวิธพันธ์ (Heterogeneous nucleation) ในทางปฏิบัติ homogeneous nucleation จะเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก ตัวอย่างเช่นในกรณีที่ทำให้ของเหลว (บริสุทธิ์) หรือสารละลาย กลายเป็นหยดเล็กๆ จนไม่มี heterogeneous nucleation sites (ผนังภาชนะหรือผงขนาดเล็ก) ส่วนมาก heterogeneous nucleation จะเกิดขึ้นก่อนเนื่องจากการที่มีผงขนาดเล็กปนอยู่ในของเหลวหรือสารละลายหรือการที่มีผนังภาชนะเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งอนุภาคของผงขนาดเล็กหรือผนังภาชนะทำหน้าที่เป็นนิวเคลียสเทียมให้กับของเหลวซึ่งนิวเคลียสเทียมนี้เรียกว่า Heterogeneous Nucleation หรือบางกรณีเรียกว่า Nucleation Catalysts หรือ Nucleants

พื้นผิวเหล่านี้จะทำให้พลังงานพื้นผิว (Surface energy) ลดต่ำลง จากรูปข้างล่าง แสดงถึงการเกิดนิวเคลียสบนผนังภาชนะ โดยนิวเคลียสมีปริมาตรเป็นส่วนหนึ่งของทรงกลมรัศมี r และมีมุมสัมผัส (contact angle) θ มุมนี้หาได้จากการดุลพลังงานพื้นผิว^[6] แสดงดังรูปที่ 2.4

รูปที่ 2.3 การเกิดนิวเคลียสบนผนังภาชนะ^[5]

โดยตัวแปรที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการแข็งตัวในลักษณะ Heterogeneous Nucleation ประกอบไปด้วย

(1) Free energy ระหว่างผิวของ Solid Particle กับของเหลว แสดงดังสมการที่ 2.6

$$\Delta G_r = (1/3) \times [\Upsilon_1 A_1 + \Upsilon_2 A_2] \quad (2.6)$$

เมื่อ

A_1 = พื้นที่ผิวสัมผัสระหว่าง Solid particle กับ liquid phase

A_2 = พื้นที่ผิวระหว่าง Solid particle ที่เป็นนิวเคลียสกับของเหลวที่

แข็งตัวแล้ว

Υ_1 = ความตึงผิว (Surface tension) ที่บริเวณผิวระหว่างนิวเคลียส

และของเหลว

Υ_2 = ความตึงผิวระหว่างนิวเคลียสและของเหลวที่แข็งตัวแล้ว

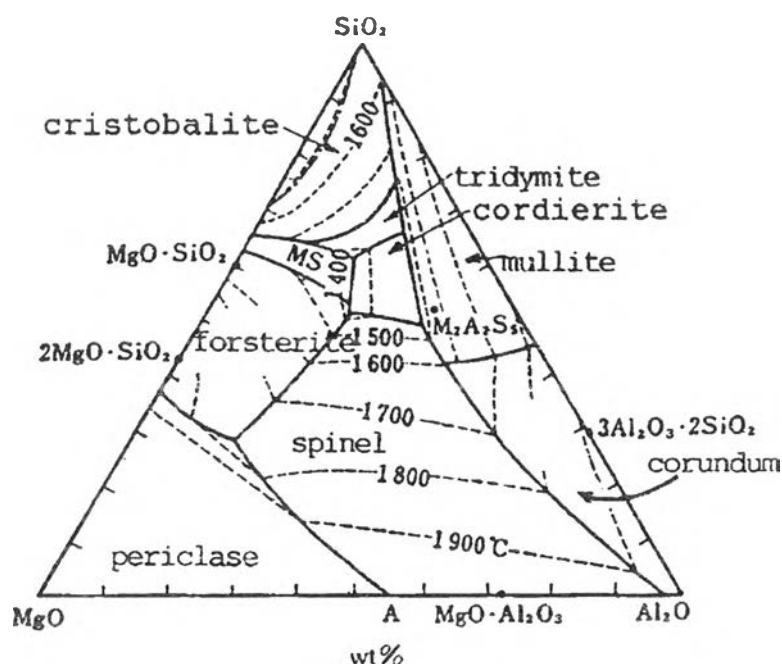
ในกรณีนี้ค่า ΔG_T ของ Heterogeneous < ΔG_T ของ Homogeneous Nucleation การแข็งตัวในลักษณะนิวเคลียสเทียมจะยิ่งเกิดได้ง่าย

(2) Crystallographic Structure มีบทบาทที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะถ้า Solid Particle กับของเหลวมีระบบที่คล้ายกัน (identical) การจับตัวของอะตอมของของเหลวบน Crystal Lattice ของนิวเคลียสจะกระทำได้ง่าย ในกรณีเช่นนี้การเกิดการแข็งตัวของของเหลวก็ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับค่ารัศมีวิกฤต (Critical Radius) ของนิวเคลียส และค่า Degree of Super Cooling มีค่าเพียงเล็กน้อย การขยายตัวของนิวเคลียสก็จะเกิดขึ้นได้

ในทางปฏิบัติเราสามารถควบคุมขนาดของเกรน หรือลดขนาดของเกรนของโลหะต่างๆ ให้เล็กลงได้โดยการผสมผงแข็งเล็กๆ ลงไปในของเหลวก่อนที่จะปล่อยให้แข็งตัวในแบบหล่อ เช่นการหล่อแบบของโลหะหลอมเหลว ดังที่ปรากฏในกรณีของเหล็กหล่อคุณภาพสูง ใช้วิธีผสมผงเฟอร์โรซิลิคอน ลงในเบ้าเหล็กหลอมเหลว และคนให้เข้ากันก่อนเทเหล็กหล่อแบบหล่อ เรียกรวมวิธีนี้ว่า inoculants ซึ่งเป็นวิธีทำให้เหล็กหล่อมีเกรนละเอียด เหล็กหล่อจะมีความต้านทานแรงดึงสูงกว่าการหลอมเหล็ก และปล่อยให้เหล็กหล่อเย็นตัวโดยธรรมชาติ

2.3 เซรามิกคอร์เดียไรต์

คอร์เดียไรต์เป็นวัสดุประกอบจำพวก แมกนีเซียม อะลูมินาและซิลิกา ดังแสดงในเฟสไดอะแกรมดังรูปที่ 2.4 โดยมีสูตรโครงสร้างทางเคมีคือ $2\text{MgO}\cdot\text{Al}_2\text{O}_3\cdot 5\text{SiO}_2$ ซึ่งค้นพบโดยนักธรณีวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ Pierre Louis Antoine Cordier (1777 -1861) คอร์เดียไรต์ในธรรมชาติ นั้นเป็นแร่ที่หายากมาก ดังนั้นคอร์เดียไรต์ที่ใช้ในอุตสาหกรรมนั้นจะถูกสังเคราะห์ขึ้นมาจากวัตถุดิบต่างๆ เช่น ดินดำ ดินขาว ทัลค์และอะลูมินา^[7]

รูปที่ 2.4 เฟสไดอะแกรมของเซรามิก คอร์เดียไรต์^[8]

เซรามิกคอร์เดียไรต์เป็นวัสดุที่มีสมบัติโดดเด่นหลายอย่างเช่นค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนต่ำ ($\sim 1.5 \times 10^{-6} - 2 \times 10^{-6} / ^\circ\text{C}$ ที่อุณหภูมิห้องถึง 500°C)^[9] ค่าคงที่ไดอิเล็กทริกต่ำ (4-6), ค่าความต้านทานการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิอย่างเฉียบพลันสูงและค่าความต้านทานไฟฟ้าสูง ($> 10^{14} \Omega$) ซึ่งสมบัติดังกล่าวเหมาะสมที่จะนำไปทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น วัสดุทนไฟ พื้นและผนังภายในเตาไมโครเวฟ และหม้อสำหรับปรุงอาหารตั้งเตาบนเปลวไฟโดยตรง ซึ่งจะแบ่งประเภทผลิตภัณฑ์ของ Cordierite ได้ดังนี้

2.3.1 ผลิตภัณฑ์วัสดุทนไฟชนิดคอร์เดียไรต์

สมบัติที่ต้องการของผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ต้องการการหดตัว (Shrinkage) และการทรุดตัว (Sagging) ต่ำหรือเท่ากับศูนย์ โดยไม่คำนึงถึงการดูดซึมน้ำ (water absorption) ว่าสูงหรือไม่ว่าจะสูงหรือไม่

วิธีการผลิตด้วยการเตรียม Cordierite เป็น Cordierite powder ที่อุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิการทำผลิตภัณฑ์ที่อุณหภูมิประมาณ 1400°C แล้วจึงนำ Cordierite powder ผสมกับ Binder นำมาขึ้นรูปด้วยวิธี Press, Jiggering หรือ extrusion แล้วนำมาเผาที่อุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิที่เตรียม Cordierite powder เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีการหดตัว (Shrinkage) และการทรุดตัว (Sagging) ต่ำ

ดังนั้นการผลิตด้วยวิธีการนี้จะทำผลิตภัณฑ์ Cordierite ประเภทที่ต้องการขนาดและรูปร่างที่แน่นอนจึงเหมาะที่จะนำไปทำผลิตภัณฑ์ Kiln furniture, แผ่นรองเตาประเภท Mullite-Cordierite และเซรามิกรวงผึ้งคอร์เดียไรต์ (Cordierite honeycom ceramic)

2.3.2 ผลิตภัณฑ์คอร์เดียไรต์ชนิดเคลือบ

สมบัติที่ต้องการของผลิตภัณฑ์ชนิดนี้คือการดูดซึมน้ำ (Water absorption) ต่ำเพื่อให้ผิวผลิตภัณฑ์ดูดซึมน้ำต่ำ ถ้าภายในผลิตภัณฑ์มีความชื้นการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้งานที่อุณหภูมิเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันจะทำให้ผลิตภัณฑ์แตกได้

วิธีการผลิตโดยผสมส่วนประกอบที่มีอุณหภูมิต่ำกว่าผลิตภัณฑ์ Cordierite วัสดุทนไฟ แต่ยังคงอยู่นอก Cordierite boundary โดยผสมส่วนผสมและนำมาขึ้นรูปแล้วจึงนำไปเคลือบและเผาที่อุณหภูมิ 1250°C ถึง 1300°C

ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ได้จะมีผิวที่ดูดซึมน้ำต่ำเหมาะกับการทำผลิตภัณฑ์หม้อสำหรับปรุงอาหารตั้งเตาบนเปลวไฟโดยตรง (Stove top) ผนังภายในเตาไมโครเวฟ ผลิตภัณฑ์สามารถทำความสะอาดได้ง่ายหลังใช้งานที่อุณหภูมิเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน แต่ปัญหาการผลิตผลิตภัณฑ์

ประเภทนี้คือ มีช่วงอุณหภูมิการสุกตัวแคบ (Narrow firing range) คือถ้าต้องการเผาให้ผลิตภัณฑ์มีค่าการดูดซึมน้ำต่ำลงจะมีผลให้เกิดปัญหาการทรุดตัว (Sagging) สูงขึ้นในช่วงอุณหภูมิแคบ

2.3.3 ผลิตภัณฑ์คอร์เดียไรต์ ชนิดแก้วหรือกลาสเซรามิก

สมบัติที่ต้องการของผลิตภัณฑ์ชนิดนี้เหมือนผลิตภัณฑ์ Cordierite ชนิดเคลือบคือต้องการการดูดซึมน้ำต่ำที่สุด แต่ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้จะไม่มีปัญหาเรื่อง Narrow firing range เพราะวัตถุดิบหลอมหมด วิธีการผลิตโดยผสมส่วนประกอบที่อยู่ใน Cordierite boundary เพราะสามารถหลอมได้ที่อุณหภูมิ 1500°C ซึ่งเป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมในอุตสาหกรรมแก้ว แล้วจึงมาขึ้นรูปด้วยวิธีการ Press หรือเป่า และนำไป Heat treatment เพื่อให้เกิด phase ของ α -Cordierite

ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่ได้จะเหมาะสมที่จะนำไปทำผลิตภัณฑ์ภาชนะสำหรับปรุงอาหารตั้งเตาบนเปลวไฟโดยตรง (Stove top), ฉนวนภายในเตาไมโครเวฟ โดยไม่มีปัญหาในการผลิตเรื่อง Narrow firing range

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่ทำการเตรียมกลาสเซรามิก เพื่อให้ได้สมบัติของแก้วหรือกลาสเซรามิกที่มีค่าความต้านทานการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิอย่างฉับพลันสูง ดังเช่น การผลิตแก้วบอโรซิลิเกตจากการผสมวัตถุดิบหลักจำพวก ซิลิกา อะลูมินา โบรอน (B_2O_3) และโซเดียม (Na_2O_3) โดยแก้วที่ได้จะนำไปใช้ในห้องปฏิบัติการซึ่งต้องมีสมบัติในการต้านทานความเป็นกรดสูง และเนื่องจากมีค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนต่ำ ($3.25 \times 10^{-6}/^{\circ}C$)^[10] ดังนั้นจึงอาจพัฒนาให้สามารถใช้กับเครื่องอบความร้อนสูงด้วยไอน้ำ (Autoclaves) ได้

H. Shao และคณะ^[11] ทำการศึกษากลไกการเกิดผลึกของกลาสเซรามิกในระบบแมกนีเซียม อะลูมินา ซิลิเกต พบว่ากลาสเซรามิกในระบบนี้ดีคือ มีค่าความแข็งแรงทางกลดี (250 MPa) และมีค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนต่ำ ($3.0 \times 10^{-6}/^{\circ}C$) ซึ่งเหมาะที่จะนำไปใช้ในงานที่มีการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิอย่างฉับพลัน

Z. Hou และคณะ^[12] ทำการศึกษาโครงสร้างผลึกและโครงสร้างจุลภาคของกลาสเซรามิกในกลุ่ม ลิเธียม อะลูมินา ซิลิเกต โดยผลจากการศึกษาพบว่าค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนต่ำที่ได้มีค่าต่ำมากจนเป็นศูนย์

Hua Shao และ คณะ^[13] ยังได้ทำการสังเคราะห์คอร์เดียไรต์กลาสเซรามิกในระบบ $MgO-Al_2O_3-SiO_2-TiO_2$ โดยมี TiO_2 เป็น nucleating agent ในปริมาณ 5-10 wt% ทำให้เกิดเฟสคอร์เดียไรต์ได้เมื่อผ่านกระบวนการทางความร้อนที่ 1100°C เป็นเวลา 2 ชั่วโมง

V M. Fokin และ คณะ^[14] ได้ทำการศึกษาปริมาณของ TiO_2 ที่มีผลต่อการเกิดนิวเคลียสบริเวณผิวหน้าและเนื้อของกลาสเซรามิกพบว่า ปริมาณที่เหมาะสมของ TiO_2 อยู่ที่ 8.1 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งจะทำให้เกิดนิวเคลียสทั้งที่ผิวและในเนื้อของกลาสเซรามิกโดยการเกิดนิวเคลียสทั้งสองที่เป็นแบบวิวิธพันธ์

A. K. Nandi ^[9] ได้ทำศึกษาผลของการใส่สารตัวเติมที่มีต่อกลาสเซรามิกในระบบแมกนีเซียม อะลูมิเนียม ซิลิเกต โดยจากการเติม P_2O_5 และ B_2O_3 พบว่าค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนที่ได้มีค่าเป็นลบ (negative expansion) เนื่องจากขนาดของแคทไอออนที่เติมลงไปมีขนาดเล็กกว่าช่องแลตทิซที่ว่าง ดังนั้นการที่จะให้ได้สูตรที่มีความค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนที่ต่ำจะต้องควบคุมขนาดอะตอมของสารตัวเติม ซึ่งจะทำการศึกษาต่อไป

G-H. Chen และ คณะ^[15] ได้ทำการศึกษาผลของซิงออกไซด์ (ZnO) ซึ่งมีผลต่ออุณหภูมิในการหลอมและค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนพบว่าค่าสามารถลดอุณหภูมิการเกิดเฟสคอร์เดียไรต์ได้ที่อุณหภูมิต่ำแต่ให้ค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสารตัวเติมตัวอื่น นอกจากนั้นยังมีการเติมสารตัวอื่นเช่น เจอร์เมเนียม โดย D. K. AGRAWAL และคณะ^[16] ซึ่งใช้ เจอร์เมเนียมในการพัฒนาให้มีค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อนต่ำ

A.X. Lu และ คณะ^[17] ทำการศึกษาผลของกระบวนการทางความร้อนของกลาสเซรามิกในระบบ $\text{Li}_2\text{O}-\text{ZnO}-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{SiO}_2-\text{P}_2\text{O}_5$ ที่มีผลต่อค่าสัมประสิทธิ์การขยายตัวทางความร้อน โดยใช้ ฟอสฟอรัสเป็นตัวเร่งการเกิดนิวเคลียส ซึ่งจะกำหนดอุณหภูมิการทำ Heat treatment จากข้อมูลที่ได้จาก Differential thermal analysis (DTA) เพื่อกำหนดอุณหภูมิที่เกิดนิวเคลียสและการโตของผลึก ซึ่งพบว่า Nucleation temperature ใกล้เคียงกับ Glass Transition Temperature (T_g) และ อุณหภูมิ Crystal growth กำหนดจาก Crystallization temperature และเพิ่มขึ้นเป็นลำดับขั้น